

УДК 378.678.087.6:159.954

Чень ХАНЬ

м. Одеса

zorika999@ukr.net

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНЕ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ

Стаття присвячена проблемі художньо-образного сприймання студентами творів вокального мистецтва. Уточняється сутність поняття «художньо-образне сприймання вокаліста» у відповідності з проявами сприймання людини в цілому, художньо-образного сприймання та музичного сприймання. Виявлені особливості співацької діяльності вокаліста, що дає можливість виділити її як специфічну, синтетичну, яка характеризується художніми образами слова і музики, а іноді це й сценічним образом. Виділені та обґрунтовані відповідні компоненти розвитку художньо-образного сприймання (когнітивно-асоціативний, рефлексійно-емоційний, мотиваційно-ціннісний та творчо-виконавський). Здійснено перегляд вокального репертуару, відповідно до його художньо-образного потенціалу.

Ключові слова: сприймання; художньо-образне сприймання вокаліста; співацька діяльність, фольклор.

Проблема формування художньо-образного сприймання та мислення знайшла своє вивчення у багатьох дослідженнях вчених. Вивчення різних аспектів цієї проблеми знаходимо у філософії, культурології, загальній та музичній психології, у мистецтвознавстві, у педагогіці, зокрема у педагогіці музичної освіти.

Істотний внесок у вивчення цієї проблеми зробили такі вчені як А. Бергстон, В. Волков, Е. Іванов, С. Рапопорт, Г. Сковорода, П. Флоренський А. Шопенгауер, Д. Юм. Серед психологів питання осягнення образної сфери розглядалися такими вченими як: С. Рубінштейн, А. Леонт'єв, О. Костюк, Б. Анан'єв, І. Бех, І. Сеченов, Б. Ломов, І. Якиманська, Р. Арнхейм, М. Бахтін, Я. Пономар'єв, В. Роменець, Б. Юсов та ін. Цінними є дослідження пов'язані з вивченням процесу формування образної сфери дитини (Л. Виготський, А. Гостев, І. Якиманська).

Окремі питання розвитку музично-образного сприймання, мислення, уяви та образних уявлень висвітлено в працях Е. Абдуліна, Ю. Алієва, О. Апраксіної, Н. Батюк, Л. Безбородової, Н. Ветлугіної, Н. Гродзенської, А. Козир, О. Комаровської, А. Король, Н. Лисіної, Л. Масол, С. Науменко, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебникової, Л. Шрагіної, В. Шул'гіної, Ю. Юцевича та ін. Ці дослідження мають виняткове значення для розуміння ролі художньо-образної сфери у діяльності вчителя вокалу.

У музичній педагогіці, культурології та мистецтвознавстві накопичено істотний матеріал, пов'язаний з формуванням та розвитком вокальних здібностей (В. Антонюк, Н. Гребенюк,

Л. Дмитрієв, І. Колодуб, О. Стахевич). Наукові школи О. Олексюк, Г. Падалки, В. Ражнікова, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової стали скарбницею досліджень з проблем музичної та вокальної підготовки майбутніх шкільних учителів. Однак практично досі цілеспрямовано методи формування художньо-образного мислення студентів-вокалістів не розроблялись. Процес осягнення художнього образу розпочинається зі сприймання, яке в музичній діяльності вокаліста має свої особливості. Саме цей аспект поки що не знаходить свого відображення в наукових працях.

Мета роботи – мотивувати необхідність вивчення ряду теоретичних аспектів, які є основою процесу формування художньо-образного сприймання у вокальній підготовці майбутнього фахівця.

Формування художньо-образного сприймання має ключове значення для всієї педагогічної системи вокального виховання, такі заняття активізують процес сприймання світу в цілому, істотно збагачують його й фактично стають своєрідною образною моделлю ходження особистості у світ культури. Механізм цього «осягнення» починається зі сприймання музичного образу.

Термін «сприймання» має два значення. У першому значенні – це образ предмета, що виникає в результаті сприймання, у другому – процес формування цього образу [4].

Теорія музичного сприймання сформувалася на перетині багатьох наук, зокрема, естетики і соціології, мистецтвознавства і музикознавства

ва, фізіології, психології, педагогіки, семіотики і кібернетики тощо. Ідеї цих наук, взаємодіючи з теорією музичного сприймання, впливали на трактування та розробку проблем музичної педагогіки. Як зазначає О. Я. Ростовський, у сучасній науці відсутня єдина точка зору на структуру процесу сприймання [4].

Музичний твір розгортається у часі й сприймається послідовно. Результатом цього безперервного процесу стає його цілісне сприймання, тобто усвідомлення цілого відбувається в результаті осягнення ролі кожної частини твору. Саме тому, як стверджують психологи, ми не можемо ізолювати сприймання від мислення, від уяви, від пам'яті. Все це єдиний тіснопов'язаний процес.

При певній єдності поглядів на послідовність стадій цього процесу спостерігаються деякі відмінності у визначенні логіки і рівнів художньо-образної діяльності.

Так, В. К. Белобородова виділяла п'ять головних структурних компонентів музичного сприймання, які складають його психологічний механізм: емоційний відгук на музику, музичний слух, мислення, пам'ять, здатність до співтворчості. Саме їх вона вважає необхідною складовою частиною музичного сприймання, і жоден з них не може бути виключений з нього без шкоди для процесу сприймання [2].

Беручи до уваги перш за все спосіб поєднання і взаємозв'язку складових елементів сприймання, Г. І. Панкевич, виділяла такі основні елементи: сприймання нинішнього (безпосереднє сприймання твору); минулого (безперервне порівняння з уже прослуханим, його актуалізація) і майбутнього (передбачення подальшого музичного розвитку); об'єктивне і суб'єктивне, аналіз і синтез [3]. При сприйманні вони нерозривно злиті, утворюючи складну єдність елементів, що взаємодіють, яка й приводить до виникнення цілісності.

Цікаво трактував процес музичного сприймання А. Н. Сохор [5]. Він зазначав, що осмислене сприймання музики, її розуміння і переживання можливі лише на основі певного кола слухачьких вражень, асоціацій, навичок. Усі вони складаються в людини під безпосереднім впливом соціально-культурного середовища в якому вона живе і виховується. Звуковий образ-інтонація, набуваючи значення зримого образу або конкретного відчуття, викликає відповідні уявлення.

Для професії вокаліста сприймання (разом з іншими психологічними функціями) має над-

звичайно важливе значення. Від рівня його розвитку залежить можливість подальшого творчого перетворення кожного виконавського задуму, внесення нових ідей, створення майбутніх цікавих виконавських інтерпретацій.

Дуже важливо звернути увагу на спрямованість сприймання, щоб воно не було чисто лінійним, вузьким, а відкривало можливість широкого асоціативно-образного світосприймання. Майбутній вчитель вокалу у процесі професійної діяльності поєднує педагогічний та художній аспекти, акумулює біоенергетичний, психоенергетичний, інтелектуально-інформаційний та соціокультурний фактори, що органічно пов'язані з основними параметрами розвитку особистості. Така інтеграція художньої і педагогічної діяльності вимагає від особистості майбутнього вчителя дедалі глибшої активності. Від активності у художньо-педагогічній діяльності залежить формування естетичних інтересів, що спонукають майбутнього вчителя не лише засвоювати матеріал, а й відчувати потребу у постійному бажанні поповнювати свої фахові знання для плідного їх використання.

Спрямованість визначає загальне домінуюче ставлення до діяльності, позитивну мотивацію, а не просто систему переконань, поглядів, інтересів, ідеалів. Інтелектуальна активність на рівні спрямованості особистості означає глибоку переконаність студента в необхідності всебічного пізнання, а її найвищий рівень носить перетворювальний характер

Основу осягнення становить розгорнутий інтонаційно-драматургічний аналіз музичного твору (когнітивно-асоціативний компонент), що передбачає розпізнання художньо-інтонаційних одиниць, з'ясування їх контекстно-смислових значень, усвідомлення драматургії змістовних процесів, розуміння художньо-концептуальної цілісності твору.

Базою, на якій здійснюється виховання художньо-образного сприймання є певний рівень загальної художньо-естетичної культури особистості, її спроможності до естетичного освоєння дійсності (рефлексійно-емоційний та мотиваційно-ціннісний компоненти).

Музично-виконавське втілення (творчо-виконавський компонент) в структурі виконавського процесу є матеріально-звуковою об'єктивністю ідеального уявлення про твір, яке сформувалося в результаті художнього осягнення.

Ключовим художньо-аналітичним прийомом процесу виконавського втілення є контро-

люючо-коригуючий аналіз, що передбачає оцінку виконавського втілення за художніми й технічними критеріями; фіксацію та усунення неточностей і помилок; корекцію як безпосереднього виконавського процесу, так і уявного виконавського задуму.

Психологи розглядають сприймання як чуттєве відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при їх безпосередній дії на органи чуття людини.

Образ – це форма і продукт синтезу суб'єктивного, ідеального відображення об'єктивної реальності в свідомості людини, своєрідна суб'єктивна картина світу зі включенням самого суб'єкта, інших людей, просторового та часового оточення.

До чуттєвих образів вчені відносять відчуття, сприймання, уявлення, а також уяву, що існує у вигляді понять, позбавлених чуттєвої наочності. Образи накопичуються образною пам'яттю через сприймання і в подальшому стають ґрунтом для образного мислення, яке вже є операційним процесом.

Художньо-образне сприймання і музичне в тому числі – це процес значно ширший, ніж безпосереднє почуттєве відображення дійсності, тому що відбувається одночасно у формі відчуттів, сприймань, уявлень, абстрактного мислення. Це складний багатогранний процес, зумовлений не лише художнім твором, але й духовним світом людини, яка сприймає цей твір, її досвідом, рівнем розвитку, психологічними особливостями.

Художньо-образне сприймання вокаліста – є складним явищем, зумовленим його співацькою діяльністю (художньо-образною різноманітністю творів-образів, які співак виконує). Особливості цієї діяльності дають можливість виділити її як специфічну, синтетичну, яка характеризується художніми образами слова і музики, а іноді ще й сценічною дією (наприклад, у опері), куди додається загальний сценічний образ героя. Саме тому, на наш погляд, сприймання вокаліста є саме художньо-образним, а не тільки музичним.

Репертуар повинен бути різним за характером – від простої народної, чи естрадної пісні до класичних творів. Репертуар збагачує та розширює коло життєвих понять і уяви, він повинен задовольняти духовні потреби й інтереси студентів, торкатися їхніх почуттів, переживань. При виборі репертуару слід враховувати

не тільки його художню значущість, але й вокально-технічні можливості студента вокаліста.

Доцільно також звернути увагу на те, що виконавство вокальних творів вимагає синтезу абстрактного й конкретного мислення, їх специфічну взаємодію вивчення вербально-образного змісту твору, поглиблює, активізує розвиток художньо-образного сприймання майбутнього вокаліста, його творчого уяву, яка у свою чергу сприяє проявам творчого мислення, імпровізації.

Надзвичайно важливим є накопичення студентами образно-інформаційного фонду. Чим більший цей фонд, тим легший процес осягнення суті вокального твору. Крім цього, великого значення у процесі активізації художньо-образного сприймання набуває розуміння студентом вербальної символіки художніх творів, розуміння метафор. Саме цим мотивується важливість продуманого підбору репертуару. Тут хорошу послугу дарує нам український фольклор, правда є деякі труднощі: студенту важливо відчувати, що, незважаючи на простий текст, мова йде не про примітивне світосприймання, чи взаємовідносини, а про серйозні речі, до суті яких наука підійшла тільки в наші дні [4]. Знання були закладені у поетичну художньо-образну форму для того, щоб вони передавалися із уст в уста (а не згоріли у папірусному вогнищі) і дійшли до Людини, яка зможе зчитати, наприклад, з такої собі простенької, на перший погляд колядки, далеко не примітивну і не просту світотворчу інформацію.

Переглядаючи різні жанри української народної пісні, можна констатувати, що всі вони мають непересічне значення для формування художньо-образного сприймання студентів-вокалістів, яке є ключовим у формуванні всіх ціннісних характеристик особистості.

Як зауважує Ледняк Ю. В. [1] дуже цікавим є такий жанр як балади – сповнені трагічного пафосу пісенні розповіді про події соціально-побутового або побутового характеру. У баладах бачимо надзвичайні метаморфози: тополею стала загублена невістка, нещасна дочка «сивою зозулею» «до роду летіла». Образи тополі стають символами трагічної долі жінки, за ними криється поетичність та глибина почуттів. У центрі уваги балади – індивідуальна доля звичайної людини. Існування й активне побутовання цього жанру свідчить про те, яку велику увагу приділяє народ кожній людині, як хвилює його проблема сім'ї. Зображені в баладах події

повинні стати своєрідним попередженням як для молоді, так і для їхніх батьків, повинні примусити їх вчасно звертати увагу на свої взаємини. Повноцінне осягнення художніх образів українського фольклору дає непересічну школу-тренінг для розвитку художньо-образного сприймання і виконання. Вивчаючи народні пісні, спостерігаєш цікаву єдність тематики українського та китайського народу, зокрема відношення до праці, до сім'ї, відношення до природи, до народної звичаєвої культури, тощо. Усвідомлення соціуму є дуже важливою передумовою для повноцінного осягнення художнього образу музичного твору.

Відомо, що оволодіння методикою викладання музично-практичних дисциплін, в тому числі – і співу, формується у значній мірі на основі поєднання власного виконавчого досвіду особистості та її методичної рефлексії: саме так виникає свідоме ставлення до власних індивідуальних та типових проблем, а звідси – і цілеспрямоване вдосконалення відповідних шляхів і методів їх подолання.

Отже, проаналізований матеріал дає підстави уточнити основні базові поняття даного дослідження: сприймання людини (в цілому), художньо-образне сприймання, музичне сприймання та художньо-образне сприймання вокаліста.

При виборі репертуару слід враховувати не тільки його художню значущість, але й вокаль-

но-технічні можливості студента-вокаліста. Великі можливості відкриває використання українського фольклору, в якому закладена унікальна художньо-образна символіка, багатство метафор, асоціацій. Їх осягнення сприяє активізації художньо-образного сприймання.

Серед методичних прийомів, які у даному випадку доцільно використовувати, можна звернути особливу увагу на важливість цілеспрямованості установки сприймання через стимулювання творчої уяви студентів та їх вільний імпровізаційний пошук.

Проблема формування художньо-образного сприймання студентів-вокалістів – дуже багатогранна, цікава і полемічна. Поки що зроблені перші кроки, які розкривають її специфіку.

Список використаних джерел

1. Ледняк Ю. В. Педагогічний потенціал фольклору Східного регіону України 2002 года: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ю. В. Ледняк ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2002. – 20 с.
2. Музыкальное восприятие: сб. ст. / В. К. Белобородова, Г. С. Ригина, Ю. Б. Алиев ; под ред. М. А. Румер ; НИИ худож. воспитания. Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1975. – 160 с.
3. Панкевич Г. И. Социально-типологические особенности восприятия музыки // Эстетические очерки: Сб. ст. – Вып. 3. – М. : Музыка, 1973. – С. 95–122, С. 194.
4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.-метод. посібник. – К. : 13МН, 1997. – 248 с.
5. Сохор А. Н. Вопросы социологии и эстетики музыки: В 3 т. – Т. 1. – М. : Сов. композитор, 1981. – 296 с.
6. Чумарна М.І. Золотий Дунай. Символіка української пісні. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 204 с.

Chen KHAN

Odessa

ARTISTIC AND IMAGINATIVE PERCEPTION OF ART WORKS AS THE BASIS FOR FUTURE VOCAL TEACHERS' DEVELOPMENT

The article is devoted to the issue of artistic and imaginative perception of the vocal art works by students. The essence of the concept of «vocalist's artistic and imaginative perception» in accordance with the manifestations of human perception in general, artistic and imaginative perception and musical perception is specified. There were discovered the features of the vocalist's singing activity, which enable to allocate it as a specific, synthetic activity characterized by artistic images of words and music, and sometimes even by theatrical image. Relevant components of artistic and imaginative perception (cognitive and associative, reflective and emotional, motivational and axiological, creative and performance) development were distinguished and justified. The analysis of the vocal repertoire according to its artistic and imaginative potential was conducted.

Key words: adoption; artistic and imaginative perception vocalist; singing activities, folklore.

Чень ХАНЬ

Одесса

ХУДОЖЕСТВЕННО-ОБРАЗНОЕ ВОСПРИЯТИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВОКАЛА

Статья посвящена проблеме художественно-образного восприятия студентами произведений вокального искусства. Уточняется сущность понятия «художественно-образное восприятие вокалиста» в соответствии с проявлениями восприятия человека в целом, художественно-

образного восприятия и музыкального восприятия. Выявлены особенности певческой деятельности вокалиста, что позволяет выделить ее как специфическую, синтетическую, которая характеризуется художественными образами слова и музыки, а иногда еще и сценическим образом. Выделены соответствующие компоненты развития художественно-образного восприятия (когнитивно-ассоциативный, рефлексивный, эмоциональный, мотивационно-ценностный и творчески исполнительный). Осуществлен обзор вокального репертуара, в соответствии с его художественно-образным потенциалом.

Ключевые слова: восприятие; художественно-образное восприятие вокалиста; певческая деятельность, фольклор.

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2017

УДК 796.011.001.76/373

Людмила ХОХЛОВА

м. Николаїв

hochlovala@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО НАПРЯМКУ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті показано, що процес підвищення рівня фізичної підготовленості школярів потребує комплексного підходу із передбаченням у програмах усіх форм фізичного виховання – урочної, позаурочної, оздоровчої та спортивні заходи та розкривати механізми залучення учасників навчально-вихованого процесу до активної діяльності у напрямку формування, зміцнення та збереження здоров'я дітей, а метою освітнього процесу у загальноосвітніх навчальних закладах повинно бути формування фізичної культури особистості кожного окремого школяра.

Ключові слова: система, фізичне, виховання, школярі, збереження, здоров'я.

Оскільки діти шкільного віку є особливою категорією, що є найбільш чутливою до мінімальних змін в навколишньому середовищі, вони відчують на собі великі навантаження не тільки фізичного характеру, але і психологічного (значний об'єм навчального навантаження, психологічні особливості морального і статевого дозрівання), їх фізичний стан і функціональна підготовленість зазнають негативних змін і тягнуть за собою ще складніші зміни, що може призвести до розвитку різних хронічних захворювань [4].

Необхідність удосконалення системи оздоровчої роботи у системі шкільної освіти продикувана тим, що, за даними сучасних вітчизняних дослідників, майже 40% школярів мають низький рівень фізичного розвитку, від 30% до 40% школярів висловлюють скарги на прояви симптомів захворювань різних систем організму. Особливої уваги заслуговує факт наростання втоми у дітей після завершення навчального дня (в дев'ятому класі таких учнів налічується приблизно 70–75%, у десятому – 80–85%, а в одинадцятому – 90%) [2].

Наявні результати досліджень особливостей ставлення школярів до змістової частини навчального процесу, пов'язаного з вивченням

предмету «Фізична культура» свідчать про те, що одним із напрямків реформування діяльності системи загальної середньої освіти повинно стати коригування навчальних програм із предметів «Основи безпеки життєдіяльності», «Основи медичних знань», «Основи здоров'я», «Захист Вітчизни» та «Фізична культура – основи здоров'я» з метою реалізації комплексного підходу в процесі освіти з фізичної культури учнів та підвищення їх мотивації до навчання [1].

Необхідність такого підходу обумовлена результатами опитування школярів, оскільки основним компонентом теоретичної підготовки вони визначали знання з використання фізичних вправ для зміцнення здоров'я та правильного їх застосування у повсякденному житті (понад 50%). Другим за значущістю теоретичним компонентом навчання учні шкіл вважали знання з видів спорту (30%), третім – із історії видів спорту (15%). Інші запропоновані варіанти (анатомія людини, гігієна та медицина, основи здорового способу життя) значного інтересу в учнів не викликали [6].

Проведені дослідження щодо виконання освітніх, виховних та оздоровчих (розвивальних) завдань загальноосвітніми навчальними закладами на початку проведення досліджень